

CPB Notitie

Datum : 16 september 2003
Aan : De Minister van Economische Zaken

Economie rapportage september 2003¹

Voorlopende indicatoren wijzen op een opleving van de wereldeconomie in de tweede helft van dit jaar. Dankzij het internationale herstel kan ook de Nederlandse economie zich naar verwachting dan aan de recessie onttrekken. De economische groei zal met 0% dit jaar en 1% volgend jaar echter zeer matig blijven. Met name de marktsector heeft het zwaar te verduren. Het bedrijfsleven blijft marktaandeel verliezen door de gestegen euro en de sterke groei van de arbeidskosten in de afgelopen jaren. De stijging van de pensioenpremies, de lastenverzwaringen en de bezuinigingen op de overheidsuitgaven beperken de binnenlandse bestedingen. Door de lage productiegroei zal de werkloosheid scherp oplopen en volgend jaar het halve miljoen ruim passeren. De inflatie kan wel verder afnemen, tot gemiddeld 1½% in 2004.

1 De wereldeconomie

Wereldeconomie veert op in de tweede helft van 2003

De mondiale opleving werd in de zomer van 2002, een jaar na het passeren van het conjuncturele dieptepunt, vroegtijdig afgebroken. Politiek onrust in het Midden-Oosten, boekhoudschandalen en de uitbraak van Sars hadden een negatieve invloed op de economische groei. Deze factoren verliezen echter momenteel aan invloed. Voorlopende indicatoren, waaronder aandelenkoersen, hebben de weg omhoog al weer gevonden. Ook het aanhoudend ruime monetaire beleid ondersteunt de verwachting dat het herstel de tweede helft van 2003 weer op gang kan komen.

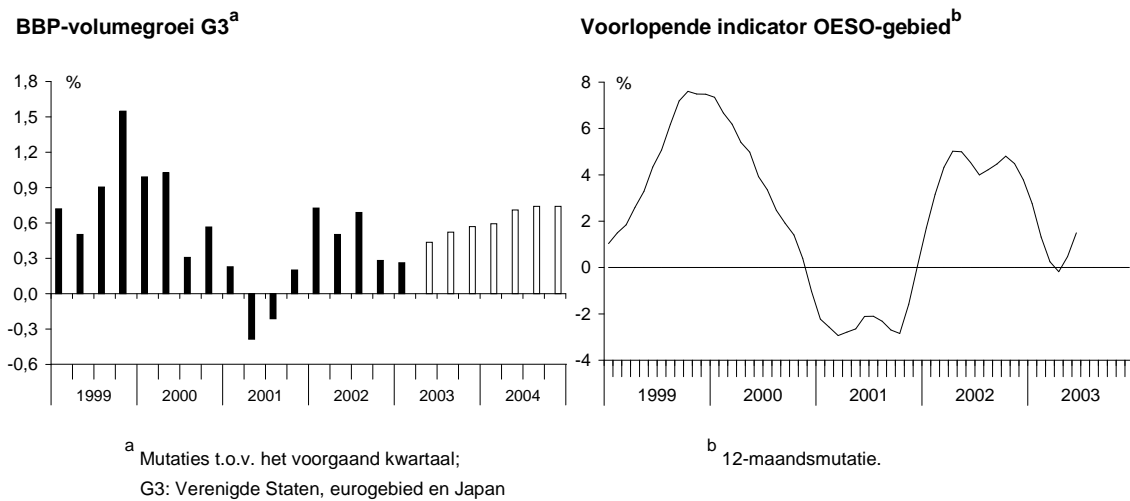
Opleving in de Verenigde Staten

De economische groei is in de Verenigde Staten opgelopen van een gematigde 1,4% op jaarbasis in het eerste kwartaal tot een respectabele 3,1% in het tweede kwartaal. Hogere defensie-uitgaven waren echter een belangrijke oorzaak van deze sterkere groei. Gesteund door de lage rentestanden, de verbeterende winstpositie van bedrijven, een zeer gezonde

¹ Deze notitie is geschreven op verzoek van de Minister van Economische Zaken, ten behoeve van de Tweede Kamer. Deze economierapportage presenteert de ramingen die zijn gemaakt voor de Macro Economische Verkenning 2004.

bankensector, verdere belastingverlaging en de lagere dollar zal de opleving vanaf de tweede helft van dit jaar aan kracht winnen. Er wordt dan ook verwacht dat in 2004 de economische groei oploopt tot 3½% en de werkloosheid afneemt.

Figuur 1.1 Economische groei en voorlopende indicator internationaal, 1999-2004

Eurogebied blijft achter

Het eurogebied ontwikkelde zich in de eerste helft van dit jaar duidelijk ongunstiger dan de Verenigde Staten. In het tweede kwartaal was de productiegroei zelfs licht negatief. Dit achterblijven is te verklaren uit het nadelige effect van de sterkere euro op de uitvoer en uit de kleinere budgettaire en monetaire impulsen. Daarnaast vormt de meer rigide economie een mogelijke verklaring. Ook voor het eurogebied wordt vanaf de tweede helft van dit jaar een keer ten goede voorzien, maar in duidelijke geringere mate dan in de Verenigde Staten. Voor 2004 wordt een economische groei van 1¾% geprojecteerd. Door de geringe groei en de appreciatie van de euro – de euro wordt voor 2004 geprojecteerd op 1,15 dollar per euro – kan de inflatie in het eurogebied verder dalen tot 1¼% in 2004. Voorwaarde daarvoor is dat de hernieuwde stijging sinds mei van de olieprijs van tijdelijke aard is.

Onzekerheden afgenomen maar niet verdwenen

Met de oorlog in Irak achter de rug zijn de internationale politieke risico's sterk afgenomen, al blijft de dreiging van terroristische aanslagen reëel. Ook is positief dat de Sars-epidemie snel is beëindigd. De kracht van de conjuncturele opleving is moeilijk in te schatten. In de afgelopen twee jaar zijn de volumeramingen veelvuldig neerwaarts bijgesteld, maar gezien de meest

recente indicatoren voor de Verenigde Staten kan het herstel mondiaal ook wat krachtiger zijn dan momenteel geraamd.

Tabel 1.1 Economische groei, 2002-2004

	2002	2003		2004	
		CPB	CF	CPB	CF
	mutaties per jaar in %				
Verenigde Staten	2,4	2½	2,3	3½	3,7
Japan	0,2	2	1,0	1¼	0,7
Eurogebied	0,9	½	0,6	1¾	1,6
Nederland	0,2	0	-0,1	1	1,4

Publicatiedata: CPB – september 2003, CF (Consensus Forecasts) – augustus 2003

2 De Nederlandse economie

Economie nog steeds in recessie ...

De Nederlandse economie is het tweede kwartaal verder wegzakt. De productie lag 0,5% lager dan in het voorgaande kwartaal. Daarmee was de kwartaal-op-kwartaalgroei voor de derde keer op rij negatief, wat betekent dat de economie zich nog steeds in een recessie bevindt. In vergelijking met hetzelfde kwartaal een jaar eerder kromp de economie maar liefst 0,9%.

Vooraf de particuliere consumptie deed het met een daling van meer dan één procent onverwacht slecht. De uitvoer en de investeringen namen ook af. De groei van de overheidsconsumptie vlakke verder af, maar was nog wel positief.

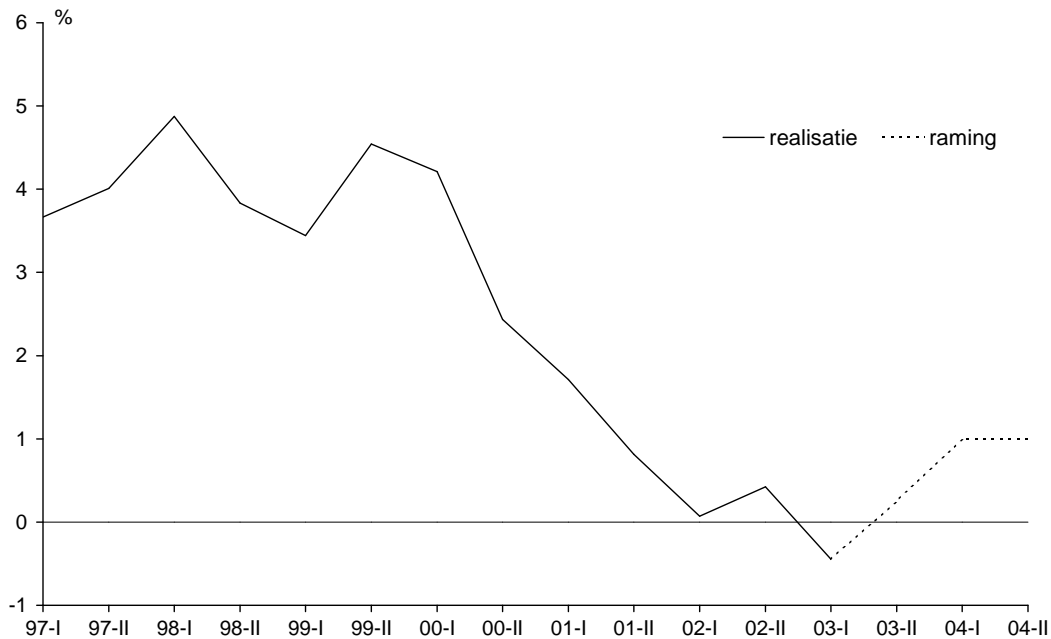
De recessie waar de Nederlandse economie zich momenteel in bevindt houdt het midden tussen die van tien en twintig jaar geleden. Begin jaren tachtig ontwikkelde de economie zich nog ongunstiger, maar de huidige recessie is dieper dan die van begin jaren negentig.

... en slechts beperkt herstel

Vooraf door het herstel van de internationale conjunctuur kan de economie zich in de tweede helft van dit jaar aan de recessie ontworstelen (zie figuur 2.1). De economische groei zal echter beperkt blijven. Het bedrijfsleven blijft marktaandeel verliezen door de dure euro en sterke stijging van de arbeidskosten de afgelopen jaren. De stijging van de pensioenpremies, de lastenverzwaringen en de bezuinigingen op de overheidsuitgaven zetten de binnenlandse bestedingen onder druk. Dit jaar zal de economische groei waarschijnlijk op 0% uitkomen om volgend jaar wat aan te trekken tot 1%. Beide groeicijfers liggen lager dan de geraamde groei in het eurogebied.

De raming voor dit jaar is in lijn met de augustus-voorspelling van Consensus Forecasts – het gemiddelde van de vooruitzichten van een tiental financiële instellingen (zie tabel 1.1). Voor volgend jaar zijn wij iets minder optimistisch. Een van de mogelijke verklaringen is dat wij de laatste bezuinigingsronde van het kabinet in de cijfers hebben kunnen verwerken.

Figuur 2.1 Economische groei per halfjaar, 1997-2004

Uitvoer draagt herstel

De uitvoer is volgend jaar naar verwachting de drager van het economische herstel. Dit jaar zal de goederenuitvoer naar verwachting met 1% toenemen, terwijl de stijging volgend jaar 5¼% is. Het beeld van de uitvoer is evenwel veel somberder als gekeken wordt naar de uitvoer van de in Nederland geproduceerde goederen. Zowel dit als volgend jaar blijft de groei van deze uitvoer substantieel achter bij die van de relevante wereldhandel, hetgeen betekent dat Nederland marktaandeel verliest. Sinds 1995 is het marktaandeel van de Nederlandse export cumulatief met ruim 25% afgenomen. De in vergelijking met de concurrerende landen sterk opgelopen arbeidskosten zijn hiervan de belangrijkste oorzaak. Volgend jaar zullen de arbeidskosten zich in Nederland wat gunstiger ontwikkelen, maar het duurt enige tijd voordat zich dit vertaalt in een betere marktprestatie, zodat Nederland ook volgend jaar nog marktaandeel verliest. Bovendien wordt de verwachte daling van de arbeidskosten voor een deel door ondernemers gebruikt om hun winstmarge wat te verhogen.

Consumptiegroei valt ver terug

Het consumentenvertrouwen is na de oorlog in Irak verder weggezakt en dat weerspiegelde zich in sterke terugval van de bestedingen door gezinnen in het tweede kwartaal. De particuliere consumptie zal dit jaar naar verwachting niet groeien, vooral als gevolg van de daling van het beschikbaar inkomen. De koopkracht daalt dit jaar door de stijging van de pensioen- en ziektekostenpremies. Bovendien zal een aanzienlijk aantal gezinnen een teruggang in het inkomen ondervinden doordat ze hun baan verliezen en werkloos worden. Volgend jaar zullen de gezinsinkomens wel weer iets kunnen toenemen. De consumptie kan dan ook weer wat groeien, mede door het herstel van de beurskoersen de afgelopen maanden.

Overheidsbestedingen

De afgelopen jaren vertoonden de overheidsbestedingen een uitbundige groei onder andere doordat het tweede Paarse kabinet meevallers bij de werkloosheidsuitgaven en rentelasten aanwendde voor extra uitgaven in de zorg en het onderwijs (zie figuur 2.2). Daarmee hielden de overheidsuitgaven de economische groei in 2001 en 2002 op de been. Als gevolg van de bezuinigingen door de kabinetten Balkenende zal de groei van de overheidsbestedingen sterk afnemen tot nagenoeg nul in 2004. Vanuit de overheid zal op korte termijn dan ook nauwelijks meer een positieve stimulans uitgaan op de economische groei.

Figuur 2.2 Overheidsbestedingen, volumegroei, 1970-2004

Arbeidsmarkt zorgelijk

De situatie op de arbeidsmarkt blijft zorgelijk. De werkloosheid stijgt momenteel met zo'n 13 duizend personen per maand en het aantal openstaande vacatures neemt in rap tempo af.

Tegelijkertijd neemt het aantal faillissementen en ontslagaanvragen nog sterk toe, wat niet wijst op een spoedige ommekeer op de arbeidsmarkt. Het aantal banen zal dit en volgend jaar blijven dalen als gevolg van de geringe productiegroei. Bovendien zal door de bezuinigingen de groei van de werkgelegenheid in de collectieve sector flink terugvallen. Al met al zal de werkloosheid oplopen tot maar liefst 540 duizend personen in 2004 oftewel 7% van de beroepsbevolking.

Volgend jaar verbetering winstgevendheid

De afgelopen jaren zijn de winsten van het bedrijfsleven flink uitgehold. De arbeidsinkomensquote zal dit jaar verder toenemen tot maar liefst 86%. Vanwege de krappe arbeidsmarkt zijn bedrijven de afgelopen jaren terughoudend geweest met het inkrimpen van het personeelsbestand, zodat de arbeidsproductiviteit stagneerde. De werkloosheid bleef hierdoor laag, waardoor de remweg van de lonen langer was dan tijdens de recessie van begin jaren negentig. Hogere pensioenpremies zetten de winsten en het netto loon nog eens extra onder druk. Volgend jaar kan de winstgevendheid weer wat herstellen. De productie trekt weer wat aan, terwijl de werkgelegenheid blijft dalen met als resultaat een sterk herstel van de productiviteit. Bovendien stijgen de lonen minder en ontstaat weer wat ruimte voor ondernemers om hun marges te verhogen.

Tabel 2.1 Kerngegevens 2002-2004 ^a

	2002	2003	2004	2003-I	2003-II	2004-I	2004-II
	mutaties per jaar in %						
Bruto binnenlands product (BBP)	0,2	0	1	- ½	¼	1	1
Productie marktsector	- 0,7	- ¾	1¼				
Particuliere consumptie	0,8	0	¾	- ½	½	¾	¾
Bedrijfsinvesteringen	- 5,9	- 3¾	- ¾	- 5	- 2½	- 2	½
Uitvoer van goederen	0,0	1	5¼	0	1¾	5	5½
Consumentenprijsindex (CPI)	3,5	2	1½	2¼	1¾	1¼	1¾
Contractloon marktsector	3,4	2¾	1½				
Werkgelegenheid in personen	0,8	- ¾	- ½	- ¾	- 1	- ¾	- ¼
Werkloosheid (niveau, %)	3,9	5½	7				
Arbeidsinkomensquote (niveau, %)	84,9	86	84¾				
EMU-saldo (niveau, % BBP)	- 1,6	- 2,4	- 2,4				

^a Groei ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaande jaar.

Inflatie neemt verder af ...

De inflatie is begin dit jaar sterker afgenomen dan eerder gedacht. Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft deze zomer namelijk een fout ontdekt bij de verwerking van de scanner-data bij supermarkten. De inflatie is in de eerste helft van dit jaar uitgekomen op 2¼%, waar eerst nog een cijfer van 2½% in de boeken stond. We verwachten dat de inflatie de komende tijd verder zal afnemen, tot gemiddeld 1½% volgend jaar. De verhoging van de tabaksaccijns heeft een

opwaarts effect op de inflatie van een ¼%-punt in 2004, maar de stijging van de arbeidskosten neemt verder af en de sterke euro maakt ingevoerde producten goedkoper.

In de raming is ervan uitgegaan dat de euro vanaf medio 2003 gemiddeld 1,15 dollar waard is.

Mocht de euro vanaf medio 2003 vijf dollarcent goedkoper worden, dan komt de inflatie volgend jaar ruim ¼%-punt hoger uit.

... en loonstijging ook

Nu voor meer dan 80% van de werknemers in de marktsector een cao is afgesloten, komt de contractloonstijging dit jaar waarschijnlijk uit op 2¾%. De forse oploep van de werkloosheid en de afname van de inflatie leiden tot een verdere loonmatiging. De loonstijging zal volgend jaar naar verwachting verder afnemen tot gemiddeld 1½% in 2004. Omdat een deel van de contractloonstijging voor volgend jaar al vast ligt, betekent dit dat de lonen in de nog af te sluiten cao's naar verwachting iets achter zullen blijven bij de inflatie.

Begrotingstekort blijft onder 2,5% BBP

De aanhoudende laagconjunctuur leidt tot een geringe groei van de collectieve inkomsten en tegelijk sterk oplopende uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Desondanks blijft de toename van het begrotingstekort beperkt. Door de tekortbeperkende maatregelen van de kabinetten Balkenende loopt het begrotingstekort dit jaar met slechts 0,8%-punt op, tot 2,4% van het BBP, en zal het tekort volgend jaar niet verder toenemen. Zonder de lastenverzwaringen en de bezuinigingen van de kabinetten Balkenende zou het EMU-tekort de 3%-norm van het Stabiliteits- en Groeipact ruim hebben overschreden.